

Mariko Faster

Võru instituudi onomastikateadur

Hipp Saar

Tartu ülikooli ajalootudeng

Eestlaste loomanimedest minevikus ja tänapäeval

Arvatakse, et inimesed on loomadele nimesid andnud sellest ajast alates, kui nad loomi pidama hakkasid. Vanimad koerte, kasside ja hobuste nimed on teada 4500 aasta tagant Egiptusest ning härgade nimed 3000 aasta tagant Kreetalt (Leibring 2016: 615). Eesti ja soome vanimad lehmanimed võivad olla kujunenud muinasaja lõpul umbes 1000 aastat tagasi. Inimesed panevad loomadele nimesid põhiliselt nende individualiseerimiseks või mingil moel esile tõstmiseks, näiteks karja hulgast eristamiseks, nende tähtsuse ja võrdsuse rõhutamiseks, nendega suhtlemiseks. Artiklis käsitletakse lemmikloomadest peamiselt koerte-kasside ja tulundusloomadest lehmade nimesid.

Varasemad uurimused

Loomanimed on üldiselt vähe uuritud nii maailmas kui ka Eestis, kuid nende hulgas on põhjalikke töid. Eesti- ja soomekeelseid koduloomanimed on kogunud ja uurinud Heikki Ojansuu (1912, 1916), kelle saadud tulemusi on hiljem tsiteerinud ja arvustanud teised teadlased (Eisen 1914, Palmeos 1955). Veisenimedest on ülevaate andnud J. Mägi (1917)

ja loomaarst Johannes Kool-Eestivend (1922). Eesti Kirjandusmuuseumis leidub väike, peamiselt 1930. aastatel kogutud loomanimekogu, milles leidub lehmade, aga ka pullide, hobuste ja teiste koduloomade nimesid ning sedelitel on selgitatud, mille põhjal said loomad oma nime.

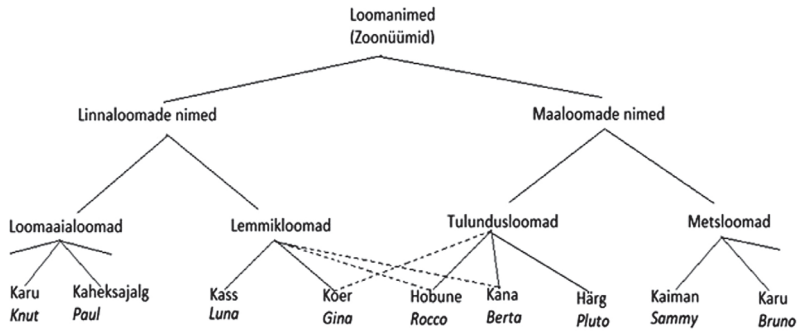
Paula Palmeos käsitles artiklis „Eesti koduloomade nimedest“ peamiselt lehma-, hobuse- ja härjanimesid. Eestirootslaste koduloomade üld- ja pärisnimesid, nende keelt ja nimepanekut on analüüsinud Nils Tiberg (1972), Eesti lugejatele on uurimust tutvustanud Paul Ariste (1973).

Tänapäeval on loomanimede uurimine Eestis mõnevõrra hoogustunud. Eesti kirjandusmuuseumi uurijad on loomanimedest huvitunud (vt nt Vahtramäe 2006, 2018; Kõiva 2016). Väike materjalikogu koos kommentaariga ühe loomakliiniku kassidest-koertest patsientide nimedest on ilmunud võrukeelsena (Laurits 2007, Saar 2007). Tallinna ülikoolis on kaitstud koduloomanimedest käsitlevaid bakalaureusetöid, nt põhjalik uurimus koeranimedest (Paju 2018) ja koertega suhtlemisel kasutatava kõne erijookest, muu hulgas koerte hellitusnimedest (Printzthal 2018). Hipp Saar (2016, 2020, 2021) on põhikooli uurimistöös käsitlenud lehamnimesid ja gümnaasiumi uurimistöös lemmikloomade nimesid.

Tulundus- ja lemmikloomad

Damaris Nübling (2012) on loomanimesid uurides eristanud kaht rühma: linna- ja maaloomad. Linnaloomade hulka kuuluvad näiteks loomaialoomad ja lemmikloomad, maaloomade hulka aga metsloomad ja kodu- või tulundusloomad (joonis 1). Koduloomade puhul esineb mõlema rühma kattumist: näiteks hobune võib olla linnas lemmikloom ja maal tulundusloom; jäneseid peetakse põhiliselt maal tulundusloomana, aga nad võivad olla (linnas) ka lemmikloomaks. Metsloomad üldiselt nimesid ei saa, kuid mõnikord võib nii siiski juhtuda.

Joonisele võiks linnaloomade hulka lisada vähearvuka, kuid tähelepanuväärse rühma, milleks on katse- ja laboriloomad. Näiteks on ajaloost hästi teada kosmosekoerad *Laika*, *Belka* ja *Strelka*, kelle nimed on vene keeles üldtuntud, või Eesti maaülikoolis kloonitud vasikad *Juuni* ja *Augustiine*, kes said nime oma sünniaja järgi. Hulgakesi koos olevatele katseloomadele (nt hiired, rotid) ja ka muidu karjana peetavatele loomadele (nt lambad, sead, kanad) üldiselt nimesid ei anta, kuid mõne silmapaistva isendi puhul on see võimalik.

Joonis 1. Loomanimede jagunemine nende elukoha ja ülesannete põhjal (Nübling 2012: 192). Joonis on tõlgitud saksa keelest, näited loomaliikidele iseloomulikest nimedest on algallikaga samad

Lehmi peetakse samuti karjana, kuid traditsiooniliselt on kujunenud nii, et lehm oli eluliselt tähtis loom ja on seepärast alati saanud ka nime. Seevastu on tänapäeval pea kõikidel kassidel nimed, kuid 100–200 aastat tagasi neile tihti nime üldse ei antudki (Palmeos 1955: 111).

Joonis ei kajasta fiktiivse maailma (ilukirjanduse, pärimuse, popkultuuri jm) loomanimesid, ehkki piirid päriseluga pole alati selged ja kahe rühma mõju üksteisele on suur. Nii näiteks kohtame päriselus koeri (ja isegi lehmi), kelle nimi on Lotte – selle nime levikule on kindlasti kaasa aidanud koeratüdruk Lottest tehtud animafilmid. Enne 2006. aastat, kui ilmus „Leiutajateküla Lotte“, polnud *Lotte* koeranimesena kindlasti nii populaarne kui praegu.

Nii vanemal ajal kui ka tänapäeval leiab loomade nimetamisel kindlasti kajastust tema välimus. Vaadatakse näiteks looma karva värvi (siia kuuluvad ka marjade, puude, lillede nimetused), nt musta karva loom võib saada nimeks *Musti*, *Mustu*, *Mustik* vm; punakaspruuni lehm võis nimeks saada *Punik*, *Maasik* või *Mooni*. Välised tunnused on nimeandmisel samuti tähtsad, nt täpp otsa ees (*Täpi*), triibud seljal või kehal (*Triibik*, *Triibu*) vms. Vanemal ajal oli tavaline, et nimi anti looma sünniaja (nädalapäeva, pühade) järgi, eriti lehmadele, nt *Eesik*, *Teesik*, *Jõulik* (esmas- ja teisipäeval ning jõulu ajal sündinud lehmad). Alates 19. sajandist on hakatud loomadele andma inimeste eesnimesid.

Lehmanimed

Umbes 100–150 aasta jooksul on karjapidamine Eestis läbi teinud suure muutuse 19. sajandi ja 20. sajandi alguse väiketaludest tootlikeks suurfarmideks 20. sajandi lõpus ja 21. sajandi algul. Nagu öeldud, on lehma peetud olulisteks loomadeks ja neile on Eestis alati antud nimi. Kodumajapidamises peetavaid lehma on enamasti nimetatud välimuse ja iseloomu järgi, palju on (olnud) ka loodusest inspireeritud nimesid, inimesenimesid on antud vähem.

Selles artiklis on põhiliselt analüüsitud Eesti põllumajandusloomade jõudluskontrolli (EPJ) andmeid¹, mis hõlmavad suure osa Eesti suurfarmide lehmadest (vt allpool). Suurtes farmides on loomi rohkem ning nimedel puudub tihti konkreetne seos oma kandjaga. Farmides annavad nimesid farmitöötajad ja nimesid on vaja palju, seega on naisenimed sobivalt suur nimerühm, mille hulgast ka lehmadele nimesid valida.

Allpool on esile toodud viis põhilist teemarühma, mille järgi lehmadele nimesid antakse:

1. **Naisenimed** moodustavad 29% kogu lehmadele antavast nimehulgast (Saar 2016). Rühmas leidub nii harilikke kui ka mitte nii tuntud naisenimesid, samuti on seal hüüdnimesid, nt *Aada, Bibi, Inger, Krissu, Maiga, Manni* jpt. Naljakas fakt on see, et kuigi lehmad on naissoost, võidakse neile anda ka mehenimesid, nt *Olle, Ville*.
2. Suure rühma moodustavad ka nimed, mis on **seotud loodusega** (linnud, marjad, puud, puuviljad, lilled jms), nt *Lilli, Nurme, Öisi ~ Öisi, Leevike, Tikker, Nelk, Paju, Sidrun*.
3. **Suvalised häälikujärjendid nimedena**. Eesti farmides on järgitud põhimõtet, et vasikale antakse nimi oma ema esitähed järgi, nt ema *Juta* > vasikas *Juula*. Samas on selline põhimõte ilmselt tinginud olukorra, et nimeks antakse ka sama tähedega algavaid sõnu, nagu *Üdi, Ürdi, Üsna* ja *Üte* või pannakse nimeks suvaline häälikujada, mille lõpus on harilikult *-i* või *-u*, nt *Leki, Nepsi, Öivu, Öpu, Örgu*, harvem ka *-a* ja *-e*, nt *Miila, Kirre*. Selliselt lõppevad nimed on harilikult kahesilbilised ning näivad ja kuulduvad nimepanijale

¹ Vt lehmanimesid tähestiku järjekorras <https://www.epj.ee/files/pdf/nimedeRaamatAlfa.pdf> ja sageduse järjekorras <https://www.epj.ee/files/pdf/nimedeRaamatFreq.pdf>.

piisavalt (lehma)nime moodi. *-u* ja *-i* ongi keeleajaloos esinenud hellitusliitena (tänapäeval on selleks *-ke*, nt *Aasike, Ainuke*). Päris tihti on raske vahet teha, kas tegemist on eraldi liite või nime-lõpuga. Vanemal ajal olid tavalisimad *ik*-liitega nimed ning need (ja ka lihtsalt *-ik*-lõpulised) on üsna sagedased ka tänapäeval, nt *Piimik, Roosik*. Sageli on nimeks valitud mingi sõna omastava käände kuju, mis teeb sõnast justkui rohkem nime, nt *Õuna, Kaera*. Mõnd sõna aluseks võttes saab luua palju erinevaid nimesid ehk nimepesi, nt sõna *õrn* > nimed *Õrna, Õrnake, Õrne, Õrni, Õrnu, Õrnuke, Õrnus*.

4. Igasuguste **esemete nimetused**, nt *Male, Naaskel, Nott*. Tihti on need omastavas käändes, nt *Kammi, Pitsi, Viilu*.
5. Oluline on ka **välimuse ja käitumise järgi antud nimede** rühm, nt *Kaunis, Sarve, Lahe, Väle* ning siin esineb ka traditsioonilisi lehmanimesid, nagu *Kirjak, Mustu, Musti, Lauk, Tõmmu, Tähiik*. Võib muidugi olla, et suurtes farmides ei pöörata tähelepanu nime ja välimuse seosele ning mõni lehm saab põhjendamatu nime.

On ka väiksemad, ent siiski huvitavad nimerühmad. Mõned neist tulevad esile ainult lehmadele nime andes, nt kõik lehmaga seonduv, nagu *Amme, Koore, Sõõru*, kuid teised ka lemmikloomadele üldiselt nimesid valides, eriti näiteks kirjandusest või filmidest tuttavate tegelaste järgi nime andes, nt *Lible, Limpa, Muumi*. Veel antakse nimesid teiste loomanimetuste või *-nimede* (*Hirve, Miisu*), olevuste (*Sõber, Kelmi*), muusika (*Laula, Noodi*), firmade-brändide (*Aura, Meira*) jm järgi.

EPJ kogub andmeid piimakarja ja muuhulgas ka Eesti piimalehmade nimede kohta. Juba enam kui kümme aastat on lehmanimede esikümme püsinud enam-vähem sama. 2021. aasta aprilli seisuga on populaarseimad lehmanimed *Mustik, Täpi, Mooni*,

Kirjak, Maasik, Kulla, Tähik, Roosi, Mirdi, Kalli, Tuti, Musti, Nelli, Maali, Maasu. Esiots sisaldab küllaltki traditsioonilisi lehmanimesid, milles on ülekaalus välimusele viitavad nimed. Sagedasema saja nime hulgas (nimekandjaid on kõvasti üle 600) on ka näiteks *Lulli, Meesi* ja *Riisi*, mida esmapilgul tüüpiliseks lehmanimeks ei peaks. Milles võib olla asi? Suurtes farmides kasutavad nimepanijad fantaasiapuuduse korral inspiratsiooniallikana just jõudluskontrolli nimekirja. Nii leiab seletuse asjaolu, et esmapilgul tähendusetaid ja isegi imelikke nimesid on niivõrd palju — nimekiri taastoodab end. Näiteks nimel *Praak* on 232 kandjat. Kuigi jõudluskontroll nõuab praegu lehmadele nimepanekut, võivad lehmade nimed muutuda tulevikus pelgalt formaalsuseks, sest robotlautade tulekuga kaob ka lehma ja inimese suhtlus. Lüpsirobot tunneb lehma ennekõike koodi või kiibi kaudu ning nimi võib muutuda praktilise väärtuseta igandiks.

Lemmikloomanimed

Kuigi ka lehm võib olla (olnud) kellegi lemmikloom, eriti (vanemal ajal) üksikutele inimestele, ei mõista me lemmiklooma all tavaliselt lehma ehk kedagi, keda peetakse eelkõige materiaalse kasu saamise pärast. Lemmikloomaks peetakse tänapäeval pigem elusolendit, kes elab inimesega koos tema kodus ja pakub talle seltsi, emotsionaalset tuge, sõprust ja teda ei panda tavaliselt tööle. Erandiks on näiteks pimedate juhtkoerad, inimese tervise üle valvet pidavad koerad ja teraapialoomad, kes teevad tööd, kuid on inimesele ka seltsiks nagu lemmikloomad.

Kõige rohkem peetakse Eestis lemmikloomana koeri ja kasse, palju vähem teisi loomi, nagu küülikuid, hamstreid, merisigu, papagoisid, deegusid, kalu, närilisi jt. Kassi- ja koeranimed on kõige rohkem uuritud. Selleks, et teiste lemmikloomade nimede kohta midagi põhjanevat järeldada, tuleks eraldi uurida just neid, kuid Eestis pole seda veel tehtud. Lemmikloomanimede uurimisel on siin aluseks võetud Eesti kirjanudusmuuseumi koolipärimuse kogumisvõistluse 2018. aasta küsitluse andmed.

Tänapäeva lemmikloomanimedes domineerivad inimeste eesnimed (27% nimedest) (Saar 2021). See tuleneb arvatavasti sellest, et muutunud on loomadesse suhtumine – nad on eelkõige kaaslased, kes on võrdsed pereliikmetega ja saavad seepärast ka inimeste nimesid.

Üldiselt jagunevad lemmikloomanimed järgmiste teemade vahel:

- inimesenimed, nt *Ruudi, Miku, Juss*;
- välimuse- ja iseloomuomaduste järgi antud nimed, nt *Bläcky* (musta värvi loom), *Ronja* (meeldis ronida);
- raamatu-, filmi- ja muudest tegelastest inspireeritud nimed, nt *Pipi, Kratt*;
- üldlevinud lemmikloomanimed, nt *Miisu, Pätu*;
- looma liiginimetusest tuletatud nimed, nt deegu *Deku*, kass *Kassu*, jänes *Jänksu*;
- tuntud inimeste nimed, nt *Obama, Edgar*;
- hellitusnimed, nt *Mimmu, Nupsu, Musi*;
- toiduainete nimetused, nt kass *Kilu, Ketšup*;
- isikutüübi nimetused, nt *Hipi, Setu, Prints*;
- esemed, nt *Lüliiti, Padi*;
- looma häälightsus, nt *Kurr, Nurri*;
- firmad, brändid, automargid jms, nt *Armani, Lexus*;
- teise looma nimetus, nt *Tüiger, Monki, Mõmmi*;
- laulud-bändid, nt *Trähvik, Chambolaja*.

Enamik Eesti lemmikloomanimedest on eestikeelsed, kuid märgata on kaldumist inglise või mõne eksootilisema, nt jaapani keele poole. Lemmikloomadele pannakse tihti ka paaris esinevaid või riimuvaid nimesid, nagu *Philip ja Morris* või *Sofi ja Wifi*. Valimi põhjal on Eesti kõige populaarsemad lemmikloomanimed *Pätu, Miisu* ja *Miki*, mida esines uuritud materjalis üle kümne korra. *Miisu* on tüüpiliselt kassinimi (kuigi esineb ka lehmadel), *Pätu* ja *Miki* esinevad ka teiste loomaliikide nimedes. (vt Saar 2021)

Kassi- ja koeranimed

Nii koera- kui ka kassinimede puhul on enim levinud inimesenimede andmine loomale. Anneli Paju (2018: 30) uurimusest selgub, et üle poole Eesti koertest kannab inimesenimesid (54%) ja Euroopas isegi 60%. Ilmselt seetõttu, et isasloomi peetakse lemmikutena rohkem, on rohkem ka isasloomade nimesid. Paju (2018) uurimuse järgi on kõige populaarsemad emaste koerte nimed *Bella, Sofi, Noora, Miia* ja *Doora* ning isastel koertel *Johnny, Roki, Ruudi, Max* ja *Pitsu*. Edetabelis on hulk eesnimesid ja parajasti populaarsed lastenimed esinevad ka koertel. Hipp Saare

(2021) uurimistöö valimis olid kõige populaarsemad koeranimed *Roki*, *Lotte* ja *Bella*. Koertele antakse endiselt ka tüüpilisi tuntud koeranimesid, nagu *Pontu* või *Pitsu*. Küllaltki tavaline on koerte nimetamine välimuse ja iseloomuomaduste järgi, nt lumivalge koer *Yuki* (*yuki* on jaapani keeles 'lumi').

Tõuloomadele, nt koertele nimede andmist reguleerivad Eesti kennelliidu seadused, need nimed koosnevad kasvataja tunnusnimest ehk kennelnimest ja koera nimest. Sageli on need nimed keerulised ja pikad, seepärast kasutatakse igapäevaselt hüüdnimesid, mis kujunevad vahel välja tõunimest, vahel tekivad kõlalise sarnasuse alusel vms, nt *Fuerza Real Leonardo* > *Lonni*. Aga ka teistele koertele antakse tihti lisaks põhinimele veel hüüd- või hellitusnimesid (vt ka Paju 2018).

Kassidele pannakse väga erinevaid inimeste nimesid, mis korduvad harva. Mõned populaarsemad on näiteks *Villi*, *Artur*, *Kusti*, *Moona*, *Oskar*, *Juss*. Kassinimede puhul on samuti arvatud, et umbes pooltel on inimesenimed (Vahtramäe 2006). Teisel kohal on kasside nimetamine välimuse ja iseloomuomaduste järgi, nt *Musti* või *Triibu*. Käitumise järgi antud nimedest on tavalisim *Pätu*, kuigi sellel nimel on seos ka multifilmi- või filmitegelaste järgi antud nimedega (*Miki*, *Findus*, *Simba*). Kassinimedele on iseloomulikud ka liiginimest tuletatud nimed, mida on neil rohkem kui koertel, sellised nimed on näiteks *Kassu*, *Nurru* ja *Kiti* (ka *Kitti*, *Kity* jm). Hipp Saare (2021) valimis olid kõige populaarsemad kassinimed *Kiti*, *Miisu* ja *Pätu*.

Kokkuvõte

Tänapäeval eelistavad eestlased, nagu teisedki eurooplased, anda lemmikloomadele inimeste eesnimesid. Inimeste nimed moodustavad kõikidest koeranimedest enam kui poole, lehmanimedest umbes kolmandiku. Lehmadele hakati inimese nimesid andma seepärast, et traditsioonilistest nimeandmispõhimõtetest (värv, välimus, sünniaeg) enam ei piisanud. Koerad-kassid ja teised lemmikloomad saavad inimese nime pigem seepärast, et neid võrdsustatakse pereliikmega. Kassinimede tipus on siiski pigem tüüpilised kassinimed, mitte inimesenimed. Tänapäeval kasutatakse loomadele nimepanekul kõiki traditsioonilisi viise, kuid need pole enam nii levinud kui sajand tagasi. Juurde on tulnud palju uusi teemasid, mis tunduvad nimeandjale huvitavad ja atraktiivsed.

Viidatud kirjandus

- Eisen, Matthias Johann 1914. Koduloomade nimed. Eesti Kultura III, Tartu, 370.
- Kõiva, Mare 2016. Keelesaade. Lemmikloomade nimed 13.11.2016. Intervjuu Mare Kõivaga.
- Kool-Eestivend, Johannes 1922. Eesti rahva veiste nimed. – Agronoomia: Põllusajanduse ja loomatervishoiu ajakiri, 4, 171–175; 5, 213–217.
- Laurits, Leelo 2007. Määntsit nimmi mi Võromaal pinele ja kassölö panõmi? Võro-Seto tähtraamat vai kallendri 2008. aastaga pääle. Võro Selts VKKF, 56–60.
- Leibring, Katharina 2016. Animal names. – Toim. Carole Hough. The Oxford Handbook of Names and Naming, 615–627.
- Mägi, J. 1917. Eesti põllumehe veiste nimed. – Eesti Kirjandus 11–12, 319–322.
- Nübling, Damaris 2012. Tiernamen (Zoonyme). – Namen. Eine Einführung in die Onomastik, 191–205.
- Ojansuu, Heikki 1912. Kotieläintemme suomenkielinen nimistö. Helsinki: Sana.
- Ojansuu, Heikki 1916. Käynti alkusuomalaisen ajan karjassa. Eläinnimistö alku-suomalaisena aikana. – Suomen kielen tutkimuksen työmaalta. Jyväskylä.
- Paju, Anneli 2018. Eesti koeranimed. Bakalaureusetöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Palmeos, Paula 1955. Eesti koduloomade nimedest. – Emakeele seltsi aasta-raamat 1, 97–117.
- Prinzthal, Signe 2018. Koerale suunatud kõne registriomased jooned eesti keeles. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Saar, Evar 2007. Minkast kõnölösõ pini- ja kassinime? – Võro-Seto tähtraamat vai kallendri 2008. aastaga pääle. Võro Selts VKKF, 61.
- Saar, Hipp 2016. Lehmanimed minevikus ja tänapäeval. Uurimistö. Osula Põhikool.
- Saar, Hipp 2020. Eesti lemmikloomanimed koolipärimuse 2018. aasta kogumisvõistluse andmete põhjal. Uurimistö. Hugo Treffneri Gümnaasium.
- Saar, Hipp 2021. Eesti lemmikloomanimed koolipärimuse 2018. aasta kogumisvõistluse andmete põhjal. – Akadeemiake [ilmumas].
- Tiberg, Nils 1972. Estlandssvenska husdjursnamn. Uppsala: AB Lundequistska Bokhandel.
- Vahtramäe, Ell 2006. Don Carlos Sant Mickael III von Kirbugot und Hyyregelder Mõnda loomanimeloomest. – Mäetagused 31, 31–157.
- Vahtramäe, Ell 2018. Eesti loomanimed. – Sõida tasa üle silla. Raamat eesti keelest ja meelest. EKSA, 57–61.